STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04164

AZ MEN ZOGT MESHUGE, GLOYB

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ.

אז מען זאגט משוגע, גלויב

HEBREW PUBLISHING COMPANY,
83-85-87 Canal Street, New York.
1909.

אַז מען זאָגט „משוגע" — גלייב !

איהר פֿרעגט אויף משה׳ן יוסעלעס ? וועגען אַ שידוך פֿרעגט איהר ? אדרבא ! וועמען, דען זאָלט איהר פֿרעגען, אַז נישט מיך ? מיין חבר געוועזען, ווי דען ! איך האָב אפילו זעהר גוט זיין פֿאָטער, דען דין, געקאָנט ; לסוף ימיו ביי אונז דין געווען, אַודאי ! ער זאָלל מיר עס מוחל זיין, אַ מתנגד געווען, נור איין אייזערנער מוח ! אַזוינער מ אָ ג זיין אַ מתנגד, אַז אַ מענש איז אַליין ביים צ אַ פּ ע ן !

אוים קבלה האָט ער אפילו חוזק געמאַכט, נור איך גלויב איהם זעהר ! אַ פֿערציייטיגער יוד, האָט ער אונז, יונגע לייט, געוואָלט אָבסטראַשען !

צו קיין גוטען יוד איז ער טאַקי נישט געפֿאָהרען, נור ער איז אַלליין געווען אַ גוטער יוד.

זיין זיצען אונ לערנען ! מיט אַ נאַסס האַנטוך אַרומגעוויקעלט דען קאָפּ (אַ ניט, זאָגט ער, וועט איהם דער מוח פּלאַטצען), מיט איין פֿוס אונטער זיך ... אונ פֿון אונטער די לאַנגע, באָזע ברעמען, האָט זיך טאַקי ממש פֿייער געשיטט ! וואָס קלעהרט איהר, אויב משה ר׳ יוסעלעס איז אַ מיוחס ? איינגעטונקט אין יחוס ! נור גלאַט, ער אַלליין איז קיין לייט נישט ! עס טהוט מיר דאָס האַרץ וועה, נור וואָס אמת איז אמת — אַ פּלוט איז ער, אין מוח פֿעהלט עפּים !

יונגעלוויז אויך איין אייזערנער מוח געוועזען ; זונטאָג האָט ער שוין געקאָנט דען שעור אויסוועניג ! באַלד זונטאָג !

נור משוגע ! זיינע תנועות, זיינע הויות. אונ אויך אַזוינע לאַנגע ברעמען, אונ ברענענדיגע אויגען, ווי דער פֿאָטער, עליו השלום. נור דער פֿאָטער איז געוועזען מיושב אונ ער — משוגע. אַ יונג מאַכט זיך אַ מאָדע צו קוקען אין הימעל אַריין ! עס געהט, למשל, דורך — אַ וואָלקען, זעהט ער אינ׳עם אַ געשטאָרבענען פֿעטער, אַ כהן גדול, אַ צאַפּ... וואָס איהר ווילט נור אַלליין, זעהט ער אין דער חמאַרע ! איז דער הימעל לויטער, זאָגט ער, אַז עס איז אַ ראש־השנה׳דיג פּרוכת !

ווינטער פֿלאָגט ער אָבליעגען גאַנצע טאָג אין פֿענסטער אונ אַרויסקוקען אויפ׳ן שניי. בריליאַנטען, זאָגט ער, זעהט ער אין שניי ! וואַי, עס איז דען נאָך צודערצאָהלען ? איך וועלל אייך לאַנג נישט ברייען, נור די מעשה איז אַזוי געווען :

מיר האָבען ביידע אין איין וואָך חתונה געהאַט; איך בין געפֿאָהרען צום שווער קאָסט עססען, און ער האָט זיך געזוכט אַ מעמד.

ביים שווער, ווי דער שטייגער איז, האָב איך גאָר אָן משה'לען פֿערגעססען; אין שטאָרטעל דאָרט איז געוועזען אַ מחלוקת, האָב איך מיך שטאַרק אריינגעלאָזט...

דער נאָך האָב איך מיינע צרות געהאַט: אַ קינד איז מיר, לא עליכם, געשטאָרבען, און מיט איהר האָב איך אויך נישט גוט געלעבט; אַהין — אַהער, מיר האָבען זיך גע'גט, און מען העבט מיר אָן צו רעדען שדוכים פֿון דער היים!

איך לאָז איבער דאָרט די קינדער; זי ווילל נישט, האָב'מיר אַ דין תורה; דער רב פּסק'ט זי זאָלל זיי האַלטען ביז צו דריי יאָהר; קומט איך אַהיים, געה אין בית המדרש אריין און טרעף משה'לען:

„וואָס מאַכסט דו גוטס?"

— אַזוי... אָנפֿערט ער.

„האָסט שוין עפּיס קליינוואַרג?"

— ניין, מאַכט ער.

„פֿאַר וואָס?"

— איך וויים, פֿאַר וואָס!

„און וואָס טהוסט דו דערצו?"

— גאָר נישט!

איהר האָרט אַ תשובה!

„פֿאָהרסט ערגיץ?"

— מיין טאַטע איז אויך נישט געפֿאָהרען!

איהר האָרט איין עסק! אַז דער טאַטע איז נישט געפֿאָהרען, פֿאָהרט ער אויך נישט! ווי הייסט? „איך האָב, זאָגט ער, אַ צוואה!". איך גלויב נישט מיינע אייגענע אויערען! אַז עס געהט וועגען קינדער, פֿאָהרען קריסטען צום רבין!

ביי מיינעם, זאָלל לעבען, האָב איך געזועהען איבער דער צייט, איך זאָלל קיין גוזמא נישט זאָגען, איבער צוואַנציג גענאָהלטע באָרד... איינער, האָט דעם רבין אַנידער געלעגט 50 זילבערנע טהאָלער! עס האָט איהם אפילו געהאָלפֿען ווי אַ טויטען באַנקעס! וואָרען טאַקי, העלף אַזוינעם, וואָס איז אַיינגעטונקט אין עבודה־זרה; נור — ער האָט זיינס געטהון! און דער — גאָר נישט! מען זאָגט, עס פֿאָהרט נישט אַ גראָבער יונג, אַ טראָגער, אַ שוסטער — אָבער ער, משה'לע?! וואָס איז, ער ווייסט נישט, אַז גאָטט, ברוך הוא, איז אַ מאָל אַמישנע גוזר, דער צדיק זאָלל האָבען וואָס מבטל צו זיין? וואָרען אַז נישט, טאַקי, וואָס פֿאַר אַ וועלט וואָלט זיך געפֿיהרט? אַלץ על פּי דין... שטאָנדיג גלייך ווי אַ וויערע? נור, געה, טענה מיט'ן! —

דערווייל האָט זיך מיר דער קאָפּף פֿערדרעהט; איך בין געשטאַנגען אין אַ סך שדוכים אויפ׳ן אָרט, אונ געמאַכט האָט זיך, אַז איך האָב חתונה געהאַט פֿון דער פֿרעמד...

וואָס קלערט איהר? מ׳זן האָט מיך אָבגענאַרט, אַז עס איז מיר אַ חרפה אונ אַ בושה געוועזען אויסצוזאָגען; אַהין אונ אַהער, איך קומם צו פֿאָהרען — מיין משה׳לע איז שוין איין אַלמן צום מזל! אונ דאָ העבט זיך אָן אַ נייער שגעון! ער לאָזט זיך קיין שדוך נישט רעדען...

על פי דין מאָג מען רעדען אַ שדוך אין דער שבעה, ווילל ער טהון לפנים משורת הדין! דערנאָך ווילל ער איבערוואַרטען שלשים; דערנאָך איז איהם די ספירה נישט מזל׳דיג; דערנאָך פֿאַלט איהם איין צו וואַרטען אַ גאַנץ יאָהר! אונ נאָך דעם אַללעם, אַז איך האָב שוין קוים דערלעבט אונ דאָס יאָהר איז אַריבער, זאָגט ער ערשט, אַז ער אַילט זיך נישט! איין אַנדערער, זעהסט, אַז דו קאָנסט זיך בעגעהן אָהן אַ ווייב, מהיכי תיתי, האָב חתונה, נעהם אַ פּאָר גילדען גדן אונ פֿאָהר ערגיץ אַוועק אונ ווער אַ פרוש!

ניין, דאָס ווילל ער נישט, דאָס דאַרף ער נישט — ער האָט גלאַט צייט! ער ווילל זיך פשוט מישב זיין!

וואָס קלעהרט איהר, ער האָט אָבגעלעבט אַפּאָר יאָהר טאַקי, נישט פֿאַר אייך געדאַכט, ווי אַ כלב אין דרויסען! וואָרען טאַקי באמת, וואָס איז ווערט אַ מענש אָהן אַ שטיקל יודענע? אָהן אַ ביסל וואַרמס, אָהן אַ געקאָכטע קאַרטאָפֿעל? מיט הערינג האָט ער זיך געשפּייזט: געזעסטען אונ געקנעלט אונ געגעססען הערינג! אַ שאָן לעבען?

אָט, קוקט מיך אָן, וואָס פֿאַר אַ פּנים איך האָב! אונ ווי לאַנג איז, אַז מיין דריט ווייב איז נפטר געוואָרען? אֶפשר אַ האַלב יאָהר!

נו? תהו בהו אין אַללע ווינקעליך: אָהן אַ העמד אויף שבת, די מחיה אין שענק איז אין דער ערד! קיין גאַנצע פּאָר פלודערן נישט! אונ ער זיצט אונ קנעלט, אונ גאָר נישט!

איהר קאָנט פֿערשטעהן אַ לעבען? אין דער פֿריה אַ ציבעלע מיט ברויט, מיטטאָג אַ שטיקל הערינג, ביי נאַכט די רעשט פֿונם הערינג, וואַשען — וואַשט מען זיך מיט אַ קוואָרט ביים פלומפּף אויפ׳ן הויף, מען ווישט זיך אָב אָן די פּאָלעס, אונ מען קייעט הערינג מיט ברויט! וואָס קלעהרט איהר, אַ שאָן פּנים האָט ער געהאַט, צו גרונד איז ער געגאַנגען! קיין אויגען האָט מען נים געזעהען, נור צוויי שוואַרצע לאָכער אין קאָפּף! איינגעבויגען — כפול שמונה, אונ אַ הולך, אז גאָטט זאָלל זיך מרחם זיי!

ער האָט זיך אַרומגעדרעהט ווי אַ שאָטטען, ווי אַ מת, רחמנא לצלן, אונ

האָט דען גאַנצען קאָפּף פערלוירען; איינמאָל, שבת, לויפט ער אין בית המדרש אַריין מיט טלית און תפילין אונטערן אָרים! אַ מענש געהט דורך דער גאַסס, זעהט שטריימליך, אַטליסע קאַפּאָטעס, פערמאַכטע געוועלבער און גאָר נישט, ער לויפט מיט טלית ותפילין!

— משה׳לע! שרייט מען איהם נאָך — ער האָרט נישט! און דאָ איז שבת, מען טאָר קיין גרויסען שפּרייז נישט מאַכען, און גלאַט — מען צולעגט זיך פאַר געלאָכטער! אַ מערכה, וואָס אַ שניידער-יונג האָט איהם נאָכגעוואָרפען אַ שטיין, געטראָפען אין פּלייצע אַריין און ער איז אומגעפאַללען...

און אַ וואונדערליכע זאַך: כל זמן ער לערנט, לערנט ער, איז ער כאחד האדם, נישט צו דערקעננען; ער דערהיצט זיך, רעדט, חזרט איבער — און דערביי איז ער פאָרט משוגע. מען האָט דערזעהען, אַז ער איז אַזוי פערטיעפט אין לערנען, אַז ער פערגעסט אַ מאָל אַ קינד אַ קלאַפּ צו געבען: דען קאַנטשיג האָט ער שוין לאַנג ערגיץ פערוואָרפען! און, וואָס קלערט איהר, די קינדער האָבען אַ גן עדן אין חדר!

מען וואָלט איהם צוגענומען דאָס מעמד, לערנט ער אָבער אַזוי וואהל, אַז די קינדער קעננען אָהן אַ קניפּ, אָהן אַ ריהר; אַזא כח האָט ער שוין געהאַט. פאַר דאָס, קוים פערמאַכט ער די גמרא, ווערט ער אוים מענש, נישט צו גאָטט, נישט צו לייט, ער פערגעסט צו עססען, צו שלאָפען, צו דאַווגען אפילו; אַ מערכה, וואָס ער האָט אַ מזל געהאַט צו די קינדער. דאָס לעבען האָבען זיי איהן ליעב געהאַט, זיי האָבען זיך פאַר׳ן מקריב געוועזען! אַלץ דערמאָנט און דערלאַנגט.

„רבי, וואַשט אייך״ — זאָגט איהם אַ תלמיד, וואַשט ער זיך. „רבי, עסט!״ דאָס נישט! „עססען — זאָגט ער — וועט ער נישט, ער וויל וואַרטען! ער האָט פיינד אַלליין צו עססען!״ טאָמער ווייסט איהר, אויף ווען ער וויל וואַרטען? ער וואַרט און זיצט אַזוי מיט׳ן עקק פון הערינג אין דער האַנד און שאָקעלט זיך און קוקט אין דער טהיר אַריין, גלייך אליהו הנביא דאַרף אַריינקוממען!

פּלוצלינג דערמאָנט ער זיך, אַ פּנים, אַז אליהו הנביא קומט נור צום סדר, העבט ער אָן צו עססען און צו וויינען צוזאַממען. „וואָס וויינט איהר, רבי?״ פראָגען איהן די דערשראָקענע קינדער — אָנטפערט ער נישט, דרעהט זיך איבער צו דער וואַנד, און די קינדער האָרען, אַז ער וויינט! טהייל מאָל געהט ער צו צו דער קליידער-שאַנק, וואָס איז איהם פון ווירטהשאַפט געבליבען, עפענט זי אויף, שטעלט זיך אַנידער און קוקט, און קוקט, גלייך ער וואָלט דאָ דער גרויסער גביר געוועזען, און שטעהט און קלערט, וואָס פאַר אַ קאַפּאָטע ער זאָלל אָנטהון, איין אַטלאַסענע אָדער אַ זיידענע; מיט-אָדער אָהן-סטראָקעס! און דאָ, שוואָר איך אייך בנאמנות, איז אין שאַנק, אויסער איהרע עטליכע שמאַטעס, וואָס קיינער האָט צומאָל נישט

געוואָלט אָבקויפען, קיין לעק נישט געוועזען!

אין שטאָדטעל, באמת, האָט יעדערער זיינס אין זינן, יעדערער האָט מיט זיך צו טהון. איך האָב יאָ אויפ'ן רחמנות געהאַט, בין איך פונקט דעמעלט צום ערשטען מאָל איין אַלמן געוואָרען!

איך האָב אייך שוין דערמאָנט, אז מיט'ן צווייטען ווייב האָב איך מיך גאָר אָבגענאַרט! אָבער גאָר אין גאַנצען! זי האָט, לא עליכם, געקראַנקט און גע־קראַנקט ביז זי איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, געשטאָרבען, און איך האָב ווייטער געמוזט זיך אַרומקוקען וועגען אַ שדוך און חתונה האָבען. וואָרען, באמת, האָב איך שוין געהאַט ווי מען זאָגט „מיינע, איהרע און אונזערע" קינדער. און וואָס קאָנן אַ מאַנספערשוין טהון מיט קינדער, אדרבא, וואָס? זייגען וועל איך זיי? איינשלאָפען? וואַשען און קאָרמען? עס איז מיר אַ ודאי בּיטטער געוועזען ווי די גאַלל, און האָב צו משה'לען קיין צייט נישט געהאַט! נור קיין שלימזל, ברוך השם, בין איך נישט. איך האָב געזעהען ווי צו טהון און האָב חתונה געהאַט צום דריטטען מאָל, טאַקי מיט דעם דריטטען ווייב, וואָס איז, לא עליכם, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, ערשט נישט לאַנג געשטאָרבען. זי איז אפילו אַ בריה אַ יודענע געוועזען, צו דער שענק ווי געוואונשען, און דוקא נישט געקינדעלט!

וואָס טהוט גאָט? פערקיהלט זי זיך — אין מיטטען זוממער, אין חדש תמוז! — אין מקוה... קריגט אַ לונגען־אָנצינדונג, קאָסט אָב אַ ממון מיט גאָלד, און שטאַרבּט אַוועק! הכלל, ווי האַלט איך? יאָ, מיט'ן דריטטען ווייב האָב איך דעמעלט חתונה געהאַט און קוים האָט זי איבערגענוממען די שענק, און איך האָב געזעהן, אז איך האָב מיך אויף וועמען צו פערלאָזען, האָב איך מיך באַלד גענומ־מען משה'לען פערזאָרגען!

„דו מוסט חתונה האָבען" — זאָג איך — דיין טויט וועט זיין און חתונה האָבען מוסט דו!"

ער האָרט מיך ווי'ן רב! אזוי, טראַכט איך, וואָרט! איך האָב אָבגעשטעלט מיט די בעלי בתים, מען האָט איהם מכלומרשט דאָס חדר צוגענוממען! איינמאָל פאַר אַללע מאָל — אַ מלמד מוז האָבען אַ ווייב! מיין משה'ל — גאָר נישט; אָהן תלמידים איז אָהן תלמידים!

ער געהט זיך אַרום אונטער דער שטאָדט שפאַציערען, וואַלגערט זיך אַרום אויפ'ן דאָנקע ביים טייך... נישט זיין זאַך! ווערט ער הונגעריג, קוממט ער אין שטאָדט אַריין און חאַפּט ערגיץ אַ שטיקל ברויט, וואַשט זיך, עסט און בענשט, און געהט אַוועק. איך מיין שוין, אז עס וועט דערפון גאָר נישט זיין, נור צום דריטטען טאָג, משה'לע איז דאָ אין בית המדרש! ער וויל שוין חתונה האָבען!

אפשר מיינט איהר, ער איז צום שכל געקוממען? ער האט א ישוב געהאט, אז א מענש אהן א ווייב איז קיי און שפיי? חס ושלום! נאכ'ן קנעללען בענקט ער! די קינדער פעהלען איהם!

נו, לאז זיין פון קאזאק, אבי צום לעבען! ער גיט האנד־תקיעת־כף, אז ער וועט חתונה האבען, מיך מאכט מען פאר איין עומד, איך זאלל איהם אויסזוכען א שדוך, און ער קריגט צוריק די תלמידים!

און וואס קלעהרט איהר, אז איך האב גענוממען די זאך אין דער האנד אריין, האט א ודאי געברענט אונטער די פינגער! נור, איך קאן נישט זאגען — א גאטס־זאך איז עס אויך געוועזען! פונקט מאכט זיך איהם א וואהלער שדוך! פריהער האט מען איהן אפילו מיר אנגעשלאגען, נור א שדכן, א ימח שמוניק, האט מיר דען קאפף פערדרעהט. שטעלט אייך פאר, א יודענע, א שמאלץ־גרוב, אנגע־זאפט מיט עשירות: א בעל הלואה'ניצע, איין אלמנה, אויף משכנות פלעגט זי לייהען, און א בריה נפלאה געוועזען; אויפ'ן קאפף דאס גאנצע נעשאפט געפיהרט, און קיין איינציג מאל אויף איהר היזק, אויף דער האהר זיך נישט טועה געוועזען. און זי האט'ן דוקא געוואלט, אזא מזל האט ער שוין געהאט! איך קלער איהם צו־זאממען צו מאכען אויף מלבושים, חאטש א שטריימעל קויפען ... א טלית קטן; שיקט זי זאגען, אז זי וויל נישט, זי גיט א פינפאונצוואנציגער, און מען האט איהן מלבוש ומנעיל געוועזען כיד המלך ... פון אללעם גוטען: א שטריימעל, שיך און זאקקען, צוויי טליתים קטנים, צוויי צו דריי פאר פלודערן ... מען האט קיין שהיות נישט געמאכט, באלד א חופה געשטעלט און מיין משה'לע שיינט אונטער דער חופה ווי א שררה, נור וואס דאס משוגענע פנים רוהט נישט א רגע, גלייך ער וואלט וועהען געהאט, די ליפפען ציטטערן ווי ביים אבשפרעכען איין עין הרע, און די אויגען ברענגען עפים נישט היימליך ... אמת משוגע! נאר באלד האט זיך גאר געמאכט א נייער שגעון!

ערשטענס וויל נישט די יודענע, ער זאלל קנעללען. זי פערדיענט אפשר 10 רובעל א וואך, וואס טויג עס איהר? וואס דארף זי עס? זיטץ און לערן און שמעלץ זיך אין מילך און פוטטער! וויל ער נישט! ער מוז קנעללען, ער איז שוין געוואהנט צו די קינדער, ער קאן אהן זיי נישט לעבען! וועסט האבען דיינע אייגענע קינדער; ניין, דערווייל מוז ער האבען א מעמד.

נו, א שאנע כפרה, האלט זיך ביי דעם מעמד; ווערט ער אבער אויפס ניי פערטראכט, הארט ממש אויף צו רעדען, אויסער ביים לערנען מיט די קינדער... און אזוי האט ער נישט מעהר ווי צוויי ווארטער אין מויל: ס'איז נישט דאס! וואס „נישט דאס", ווער „נישט דאס", ווייסט מען נישט.

די יודענע, נעביך, האט זיך דאס לעבי'ן געשטרעקט, טאקי מקריב געוועזען

פֿאַ״ן ; געקאָכט און דערלאַנגט דאָס שאָנסטע און דאָס בעסטע, און ער העבּט אַללע מאָל אויף די אויגען, קוקט אויף איהר, גלייך ער וואָלט זי דאָס ערשטע מאָל דערזעהן, חאַפּט אַ שווערען אָטהעם און זיפֿצט: נישט דאָס! ס'איז גאָר נישט דאָס!

ער פֿערזיצט זיך אַ מאָל ביי נאַכט אין בית המדרש; נישט ער דאַווענט, נישט ער לערנט, נור גלאַט, ער זיצט אַזוי איבערן שטענדער אָדער שפּרייזט אַרום פֿון איין וואַנד צו דער צווייטען. דער לעצטער, וואָס געהט אַרויס, קריגט אויפ'ן רחמנות, רופֿט איהן מיט, „משה, געהסט?" ער אָנטפֿערט נישט, „פֿאַר וואָס געהסט דו נישט אַהיים?" ער שווייגט. מען חאַפּט איהם אָן ביים אַקסעל און שאָקקעלט מיט'ן, חאַפּט ער זיך אויף ווי פֿון דער היהנער־פּלעט און זאָגט: „ס'איז גאָר נישט דאָס!"

שלעכט! דאָס ווייבעל, נעביך, האָט מיר דען קאָפּף פֿערוויינט, וואָרען טאַקי, איך האָב דאָך זי אַריינגעפֿיהרט, איך בין דאָך דער ערב־קבלן געוועזען...

און עס שניידט מיך טאַקי ביים האַרץ; אַ יודענע נעביך, אַזוי פֿיעל הוצאות געמאַכט, אַזוי פֿיעל געלד אָבגעקאָסט און איינגעהאַנדעלט זיך אַ „גאָר נישט דאָס״! מילא, וואָס קאָנן איך העלפֿען? איך גיב איהר איין עצה, זי זאָלל איהן פֿערנאַרען צום רבין... מען מאַכט אַ פּלאַן אויף ראש־השנה, וואָרען טאַקי, ראש־השנה איז גראָססער דער עולם, — טאַקי אַ וועלט קומט אויף ראש־השנה! — האָב'מיר אַ קיימא לן, אַז דער כח פֿון צדיק איז אויך גראָססער, נור פֿאַר ראש השנה טרעפֿט זיך אַזא מעשה! איינמאָל, אָבענד צייט, זאָגט איהם דאָס ווייבעל פֿאַר דער וועטשערע, ער זאָלל אַרויסגעהן פֿערמאַכען די לאָדען. וואָרען טאַקי, זי וויל נישט עססען צוזאַמ־מען ביי אָפֿפֿענע פֿענסטער; זי נעמט די שרויף אין דער האַנד אריין, ער געהט אַרויס, אויפ'ן וועג זיפֿצט ער: „ס'איז נישט דאָס!" ער שפּאַרט אונטער דען לאָדען, זי פֿערשרויפֿט, נור קוממען — קומט ער שוין נישט אריין; ער איז נעלם געוואָרען!

וואָס קלערט איהר, עס האָט זיך געטהון אין שטאָדטעל! מען האָט גערעכענט: אַ משוגענער, איז ער זיך אין דער קאָלט געגאַנגען באָדען און איז ערטרונקען געוואָ־רען, אָדער ער איז אַזוי אַרויסגעגאַנגען אונטער דער שטאָדט און האָט פֿערבלאָנד־זעט, אַ דאגה אויף אַ משוגענעם! מען האָט געדונגען פּויערן, געזוכט אין טייך, אין דער געגענד, קיין זכר פֿון אַ מענש! אויף ענטלויפֿען איז נישט צו רעכענען, וואָרען טאַקי, עס טרעפֿט זיך, אַ מענש ענטלויפֿט פֿון אַ ווייב, מהיכי תיתי, נישט איינער ענטלויפֿט, נור — אַ מענש, עסט אָב וועטשערע, נעהמט מיט אַ קאַפּאָטע! ווער לאָזט עס שטעהן אַ שיססעל קליסקעליך מיט ביבערליך און לויפֿט אַוועק אין איין אַלטער, וואָכעדיגער תבונה?! און עס איז אַ האַרצרייסענדיג רחמנות אויף דער

עגונה נעבּיך! עס האָט זי וויניג געקאָסט? אַ ליטוישע התונה, מלבּושים, רח"ש... און פאַר וואָס? פאַר וועמען? פיער וואָכען געלעבּט מיט אַ מאַנן! און וואָס פאַר אַ לעבּען! אומשטיינס געזאָגט — אַ לעבּען! מען קאָן נישט זאָגען, ער האָט איהר אפילו קיין שלעכט וואָרט נישט גערעדט, נור קיין גוטס אויך נישט, אַלץ די משוגע־נע ווערטער: „ס'איז נישט דאָס!". עס איז איהר, נעבּיך, אַזוי אויך טאָג אויף טאָג דער מאַמעס מילך איינגעפאַללען, דאַרף זי נאָך ווערען איין עגונה!

וואָס טהוט מען? מען שרייבּט צו רבּיים; עס העלפט נישט! האָט מען געפרעגט אַ שאלה, צו מען מעג שרייבּען אויפ'ן „מגיד"...

איינער האָט יאָ געהייסען, דער צווייטער — נישט געהייסען; מילא, מתּיר צו זיין איין עגונה, האָט מען יאָ געשריבּען, נור לעבּען זאָלל ער אַזוי, דער „מגיד", ווי ער ווייסט עפּיס! און פון וואַננען זאָלל ער וויסען? אַז די רבּיים האָבּען נישט געוואוסט!

גאָר נישט, ווי אין וואַססער אַריין!

דאַכט זיך, שוין פערפאַללען? ניין! פאַלט פלוצלינג ווי פון הימעל אַראָבּ אַ שליח כּיוּחד מיט אַ גט! אפשר מיינט איהר פון ווייט? ניין, דוקא פון 5 ווערסט אונטער דער שטאָדט, פון פּיצשעווקי!

נו, האָט גאָר געקאָנט עמיצען איינפאַללען, אַז אַ משוגענער וועט אנטלויפען אין גאַנצען אויף פינף ווערסט? עס איז גאָר קיינעם אויף דער מחשבה נישט געקוממען, אַזוי נאָהענט צו זוכען! ביי'ם גט שיקט ער איהר נאָך צו אַ חרם־קוויטעל אויף 200 גילדען פאַר איהרע הוצאות. אויסצאָהלען, שרייבּט ער, וועט ער אַ גילדען אַ וואָך, און איז איהר משעבּד דערויף אַללע זיינע נכסים! דען ערשטען גילדען האָט איהר דער שליח געבּרענגט!

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום איז ער אַלליין געקוממען און האָט זיך ווייטער אויס־געזוכט אַ מלמדות.

— משוגענער — פרעג איך איהן, — נאָך וואָס ביסט דו געקוממען, האָסט נישט בּעקאָנט דאָרטען קנעללען?

— איך האָבּ געבּענקט! זאָגט ער.

— צו וועמען?

— צום היגען בּית עלמין! זאָגט ער. און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַז אַ גרויל געהט דורך די ביינער! איהר האָט געהערט, אַ מענש זאָלל בּענקען צום בּית הקברות? ער בּענקט! און ער זאָגט קיין שקר נישט!

נאָך מעריב געהט ער נאַכט אויף נאַכט אַרויס אונטער דער שטאָדט און דרעהט זיך אַרום בּית עלמין! אַ פּחן איז ער, אַריינגעהן טאָר ער נישט, דרעהט ער זיך אַרום צוים און קוקט פון ווייטען אויף די מצבות!

וואָס פֿאַר אַ שוואַרץ יאָהר, קלער איך, איז דאָס? צו איז עס נישט אַ מאָל אַ סגולה אויף קינדער? צו איז ער נישט אַ מקובל געוואָרען? אָפשר גאָר אַ כשוף־מאַכער?!

וואָס זאָלל איך אייך זאָגען, עס זעננען מיר שוין געקוממען הוריות אין קאָפּף אַריין. אַ קשיא אויף אַ מעשה! אָדער ער איז אַ בעהאַלטענער צדיק, אָדער ער האָט פֿערקויפֿט די נשמה אין גיהנום אַריין. ווייס איך? קליינער־הייט האָב איך געהאָרט, אַז אויב מען ציהט אַ ליכט מיט חלב פֿון אַ נפל'ע אויף אַ פֿאָדעם פֿון אַ ציצה — ווערט מען אַ רואה ואינו נראה — און גלייבט מיר, ווען איך ווייס נישט, אַז ער איז אַ כהן, וואָלט איך זיכער געמיינט, אַז ער האָט זיך מתחבר געווען מיט אַ חברה גנבים און זוכט אַ נפל'ע אונטערן צוים! גנבה'נען, פֿערשטעהט זיך, וועט משה ר' יוסעלעס נישט, אָבער ליכט צושטעללען, אפשר יאָ... אַ דאגה — וואָס טהוט נישט אַ יוד צוליעב פרנסה?!

עס איז אָבער נישט! ער קוקט שוין וואָכענלאַנג און קוקט, און גאָר נישט; מען האָרט נישט, און מען זעהט נישט! און געה פֿערשטעה?

פֿערשטעהט איהר שוין, וואָס מען מיינט „שגעון?" אַז מען זאָגט „משוגע" — גלייב!

אַזוי, אַזוי, רב קרוב, משה'ל איז מיין חבר, איך האָב'ן ליעב דאָס לעבען... נור משוגע, נעביך, איז ער... חתונה מאַכען, איז איהן שווער, זעהר שווער... מילא, איך זאָג אייך נישט „ניין"... איהר ווילט דאָך אַ וודאי עפּיס פֿערדיענען, מהיכא ווי איהר פֿערשטעהט...

זעהט איהר, אויב איהר האָט פֿון מיינעט וועגען אַ שדוך...

אויף אַ זומער־וואָהנונג.

מקיים צו זיין דעם דאָקטאָרס בעפעהל, פערברענג איך אַ גאַנצען חדש אויף אַ זומער וואָהנונג...

נור אין גאַנצען אַרוים אויפ'ן דאָרף האָט מיך דאָס הארץ נישט געלאָזט און די פּאָליציי נישט געראָטען, וואָהן איך מיר אין איין עק פון אַ קליין שטאָדטיל, נישט ווייט פון וואַלד און טייך. אַ שטוב האָב איך אָבגעדונגען ביי'ן אַ געוויסען אברהמ'ל סוחר.

גאַנץ יודישליך — שטרענג כשר און דאָך פּאָטעטיש. איך שפּאַציער אין וואַלד און קלויב שוואָמען; באָרג דאָס קאַהנדיל ביי'ם פישער און לאָז מיך איבער'ן טייך, אָדער זעץ מיר אויפ'ן ברעג און חאַפּ פיש... יעדען פאַרנאַכט האָר איך די נאַכטיגאַל, מיט איין וואָרט — אַ גן־עדן.

איינמאָל,— דען צווייטען, צי דעם דריטען טאָג נאָך מיין אָנקומען,— איך געה צוריק פון פריה־מאָרגענדיגען וואַלד־שפּאַציער, און דערזעה ווי ר' אברהמ'ל לויפט מיר אַקעגען.

אַ בשורה טובה: תנאים שרייבט ער.

איך רעכען, ער וויל אויף היינט מיינער פּטור ווערען.

— זאָלל אייך זיין צו מזל, — אָנפער איך איהם מיט אַ שמייכעל — איך וועל אייך נישט שטערען; איך וועל מיך שטיל אַריינחאַפּען אין מיין ציממער, איבערטהון און געהן, עפּים אין מויל אַריין חאַפּען, אין שטאָדטיל אַריין.

— ניין, ניין! — האָט ר' אברהמ'ל זיך חשק צו בעליידיגען.

— עססען מוז איך צוזאַממען מיט אַללע, נאָך די תנאים... עס וועט זיין פיש און פלייש... דערווייל אָבער איז מיין שטוב פערנומען.

די מחותנת'טע מיט דער כלה איז דאָרט. ער האָט מיך געזוכט, געוואָלט נעהמען דערויף רשות, און נישט געפונען...

— עס וועט נישט לאַנג דויערן, — טרייסט ער מיך, — זיי טהוען זין שוין אָן.

— שאַדט אויך נישט, — בערוהיג איך איהן, איך וועלל מיך דאַ אָברוהען... פאַר'ן הויז אויף דער באַנק.

— א שאָנעם דאַנק! — זאָגט ער און לויפט צוריק אין שטוב אריין.

איך זעץ מיר אונטער די פענסטער, אויף דער גראָז=באַנק, וואָס לויפט איבער דער גאַנצער לאַנג פון הויז.

געטראָפען האָב איך פונקט צום פענסטער פון דער גרויסער מיטעל=שטוב; פון פענסטער רייסען זיך אַרויס ווילדע קולות מיט זלזולים.

איך ווער באַלד געוואָהר אין וואָס עס געהט.

שדכנים קריגען זיך, מחותנים לעגען זיך אַריין אין שלום, וויללען מאַכען אַ פשר און עס געהט נישט.

יעדער צד שריט: כלו שלי! יעדערער רעכענט זיך פאַר'ן אמת'ן שדכן; ער האָט אָנגעהויבען, ער האָט אויסגעפיהרט...

איך רוק מיך אָב צום צווייטען פענסטער, צו מיין אייגען פענסטער.

— אַ גאָלד, טאָכטערשי, אַ גאָלד! — דערהאָר איך אַ צוגאָסען קול, אָנגע־טרענקט מיט אויפגעשוואָלען נחת.

עס איז חנה'ס, ר' אַברהם'לס ווייבס, קול

עס האָרט זיך אַ גערויש פון זיידען=צייג.

— דו ביזט אַ גאָלד... דאָס קליידיל איז אַ גאָלד...

ווייטער אַ גערויש פון זיידען=צייג.

— טאָכטערשי, וואו זעננען מיינע אויגען געוועזען! איך בין דאָך גאָר אויף דיר קיין מבינה נישט געוועזן! אַ פערנעמעניש, אַ פערבלענדעניש... עס זאָלל דיר קיין עין־הרע נישט שאַדטען!

און אַ ביסל רוהיגער מאַכט זי:

— האָרסט, טאָכטער! — אָסור זאָלל מיר זיין, — איך פערגין גאָר נישט דעם מחותן אַזא שנור! וואָס איז, פערדיענט האָט ער עס? זיינע אָבות האָבען זיך גע־מיהט? און די מחותנת — זי וועט דאָך גאָר די כפרה ווערען פאַר דיר!

— מאַמישי, — בעט זיך די כלה — מען האָרט דאָך יעדעס וואָרט.

איין אַנדער קול האָט זי היינט די כלה, ווייך און אַזוי פיינקלינגענדיג.

— האָב איך אַ פאַק! וואָס זאָלל איך מיך שעמען? נור דאָס, האָרסט דו, זאָג איך דיר: זאָל ער זיך אונטערגאַרטלען, דער מחותן, פאַר'ן חתן מלבושים מאַ ער געבען — כיד המלכות!

פון אונטער דער חופה געהם איך דיך אָפּער!

עס קוממען ארוים ביידע מחותנים.

ר׳ אברהם׳ל מיט׳ן שפיציגען בארדיל און שארפע אייגעליך, און איין אבגעלאזענער, בעל־בתישער יוד מיט א ברייטער בלאנדער בארד און לאנגע, געלבליבע ברעמען.

— זאללען זיי זיך שלאגען קאפ אין וואנד, די עקשנים, — מאכט ר׳ אברהם׳ל, — זאללען זיי זיך די קאפ אברייסען, — מיר וועללען דערווייל מגביל זיין זמן התתונה.

— מיינעט ווענען...

— די חתונה... ציהט ר׳ אברהם׳ל.

— קאן זיין למזל... העלפט פויל אונטער דער מחותן.

— ולשעה מוצלחת —

— ווייסט איהר וואס, ר׳ אברהם׳ל — דערמאנט זיך דער מחותן, — איך האב איך געוואלט... אייגענטליך געוואלט פרעגען...

נור ער ענדיגט אויך נישט. עס קומט ארוים די מחותנת, א יודענע אין די מיטלערע יאהרען: א גלאנצענדיג פנים, פליהענדיגע באנדער, טאנצענדיגע, לאנגגעקייטעלטע אוירינגליך אין א שרייענדיג העל קלייד מיט אונרוהיגע קאנטראפאלדען, וואס ווארפען זיך רעכטס אין לינקס ביי יעדען טריט...

— ר׳ מחותן — ווענדט זי זיך צו ר׳ אברהם׳לען, — וואס האט מען עפּיס פערשפארט חתן־כלה אין די שטיבער... וואס איז? פערצייטענס איז עס? זיי מאגען זיך א ביסיל דורכגעהן פאר׳ן הויז...

— ווייס איך? — שמייכעלט ר׳ אברהם׳ל — אין מיינע צייטען האט מען זיך נישט אזוי נוהג געווען... מיין רחל׳ען האב איך א חדש נאך דער חתונה אין פנים אריין נישט געקאנט קוקען... ווי מיינט איהר, מחותן?

און אז דער מחותן לאזט ארוים פון זיך א מרוק, נישט אהין, נישט אהער, ענדיגט ר׳ אברהם׳ל:

— נו מילא... אז די מחותנת וויל...

— אויף מיר די עברה, מחותן!

זי פערשווינדט, און עס בעוויזען זיך חתן־כלה. זיי געהן פארביי, אבגערוקט איינס פון צווייטען... זי קוקט פאר זיך, אין דער לופט אריין, ער קוקט אויף די פים און שטאלפערט איבער יעדער שטרוי.

איך בעמערק ערשט רעכט די כלה. יונג איז זי און פריש: אייגענטליך צו פריש און צו יונג... נאך א פערשלאסענע רויז, עס שלאפט נאך אין איהר די פרוי... נור מען זעהט שוין בחוש, אז עס איז גענוג איין קוש (נאטירליך, נישט פון דער מוטטער) זי זאלל אויפוואכען, די רויז זאלל זיך אויפוויקלען, צופלאקערן. אין דער יונגער, קוים געהויבענער ברוסט, וואלל שטורמען, דאס יונגע בלוט

זאָלל אויפלעבען אונ שלאָגען אין די אָדערן... אונ דאָך, חוה'ס טאָכטער: רוהיג קוקט זי זיך צו, ווי זינערוויניג אין איהר הויבט אָן עפּיס נייעס צו שפּראָצען, צו בליהען עפּיס גאָר נייעס!... נייגעריג קוקט זי, דאָך נישט דערשראָקען.

דערשראָקען איז ער; יונגליך ענטוויקלען זיך לאַנגזאַמער, ער זעהט פיעל קינדישער, יונגלישער אויס.

ביי די שלעפען, אונטער דער בלאַסליבער, פיין געריטעלטער הויט שפּרינ־גען עטליכע דינע, בלאָהע פעדעם... דער בליק איז ווילד־פערוואונדערט, דער־שראָקען.

דער פערשטעהט שוין נישט, וואָס עס געשיהט אין איהם, וואָס עס ווערט אין איהם געבאָרען... וואָס עס רייסט זיך, יאָכצט אונ קלאַפּט אזוי טיעף אין יונגען הארץ.

אונ איך קריעג זיי ביידע ליעב; אזוי ניי, אזוי פריש, אזוי ערנסט אונ דערביי אזוי קינדיש...

„פאר'ן הויז" האָט מען געזאָגט, אונ דאָך פערשווינדען זיי רעכטס אונטער'ן וואלד...

— היהנער פרעססער... כל־בו'ניק... מבושם... עוכר־ישׂראל... האקען מיר איבער די געדאַנקען, די קולות פון די שדכנים.

איך רוק מיך נאָהנטער צו די מחותנים, וואָס וויללען אלץ ענדיגען דעם פריהער אָנגעהויבענען שמועס.

— הכלל? פראָגט אביסל אונגעדולדיג ר' אברהמ'ל.

— יאָ, — וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען, — האַקט איבער דער מחותן... עיקר שכחתי...

— וואָס, מחותן?

— איך האָב אייך געוואָלט פראָגען, געוואָלט האָב איך...

— וועגען וואָס? פראָגט אונרוהיג ר' אברהמ'ל.

— וועגען נדן... איך האָב געבראַכט מזומן...

— אָה!

— אונ איהר?

— איך, — שטאַמעלט ר' אברהמ'ל — כמעט... נישט אין גאַנצען.

— דאָס הייסט?

— צוויי הונדערט מזומן...

דער מחותן פערקרימט זיך!

— אויף דער רעשט, — ענדיגט ר' אברהמ'ל — א וועקסיל; איך קאָן צונויפ־בען א חרם קווימל.

— אַ וועקסיל, — אָנגעפֿערט קאַלט דער מחותּן, — איז נישט קיין מזומן... אין די ראשי פרקים שטעהט: במזומנים, במ־זו־מ־נים...

— אמת... — איז ר' אברהמ'ל מודה, — נור איהר ווייסט דאָ... סוחריש געלד... צושפּרייט... צוזייעט... איידער מען נעמט צוזאַממען.

דיקע טראָפּען שווים בעוויזען זיך איהם אויף די איינגעפֿאַלענע באַקען.

— פֿיער חדשים נאָך ראשי פּרקים...

— איז פֿיער — — —

— קיין וועקסיל נעהם איך נישט, — שניידט אָב דער מחותּן נאָך קאַלטער און וויל זיך אויפֿהייבען פֿון באַנק.

ר' אברהמ'ל פֿערהאַלט איהם ביי דער פּאָלע.

— מחותּן, — זאָגט ער מיט אַ הייסען אָטהעם — מאַכט נישט לייטען געלעכ־טער... איהר ווייסט, איך בין אַ בטוח... איהר ווייסט, אַז איך בין, ברוך השם, אַ עושר...

— וועקסיל איז נישט קיין מזומן.

— ווילט איהר, הייסט עס, איך זאָל אַצונד געהן אין שטאָדטיל אריין... וואָס? הוך כדי דבור געהן אין שטאָדטיל אריין שאַפֿען זיך געלד! וואָס? קריגען, דאַכט זיך, וועל איך, ברוך השם! —

— אַ ודאי וויל איך... שמייכעלט דער מחותּן.

— נו, אַז א י ה ר ווילט, וויל א י ך נישט!

— להכעיס?

— להכעיס!

אצונד ווערט דער מחותּן בייז! ער שפּרינגט אויף ווי געביסען, בלאַס, מיט ברענענדיגע אויגען, און רופֿט:

— שמואל!

און, אַז קיינער אָנטפֿערט נישט, שרייט ער נאָך האָכער:

— שמואל, שמו־אל!

עס הערט זיך אַ ציטעריג קול פֿון דער רעכטער זייט וואַלד:

— וואָס, טאַטישי?

דער כעס ביים מחותּן וואַקסט.

— אהער זאָלסט דו געהן, שייגיץ איינער, אַז אַ טאַטע רופֿט! די מינוט, הערסט?

שמואל בעוויזט זיך.

ער לויפֿט אָהן אָטהעם; די כלה לויפֿט איהם נאָך פֿערוואונדערט, דער־שראָקען, מיט ברייט געעפֿענטע אויגען.

— מיט א פרעמד מאָדיל — שפּאַציערט מען נישט! האָרסט? עס איז שוין נישט דיין כלה! די מינוט געה אַהיים... טהו אוים די שבת'דיגע קאַפּאָטע, נעהם די וואָכענדיגע אונ היידא — אין בית המדרש אַריין...

— וואו ביזט דו — רופט ער צו דער שטוב, — שפּרינצע!

פערשטיינערט שטעהט דער חתן, די כלה לאָזט אַרוים א געוויין...

דערשלאָגען, פערלאָרען שטעהט ר' אברהמ'ל...

— — — — — — — — — — — — — — — —

אויפ'ן ברעג פון טייך זיטץ איך, אין שאָטען פון וואַלד.

בלוטיג איז אונטערגעגאנגען די זונן, זילבערן בלאַס איז אַרויסגעשוואומען די לבנה...

אין קריסטאַלנעם וואַססער־שפּיעגעל שלאָגט זיך אָב דער הימעל... אונ דער אָבגעשפּיגעלטער זעהט מיר אוים שענער, פיינער אונ עכטער... א שאָד וואָס ער צוריסט זיך אָפט! א שטיל ווינטעל טרייבט, דער וואַססערשפּיגעל ריצט זיך, רונ־צעלט, שרומפּט איין...

שטיל רוישען די בלעטער, שטיל ציטערן די וואַססער ראָדליך אויפ'ן טייך... שטיל גיסען אוים די בלומען זייער אָטהעם, שטיל... פון וויטען, טרילערט עפּיס א פויגעל...

איך זיץ ווי פערכשופט... איך אָטהעם אויף א נייער וועלט. אין א אַנדערער, ריינער, הייליגער לופט. פריש איז דאָ אַלץ אונ ניי, ווי ערשט פון בעשעפערס האַנד אַרוים...

עס בענקט זיך דאָ אַזוי זיסס... מען קריגט דאָ אַלץ אַזוי ווייכהאַרציג־ליעב, עס גיעסט זיך אַזוי אַלץ צוזאַממען מיט דער נשמה...

א שווארצער פלעק בעוויזט זיך אויפ'ן טייכעל פון וויטען.. א קליינער פישער־קאַהן... דאָס וואַססער רוישט עס ליעבליך אַרום, עס בעוואַרפט עס מיט'ן שוים ווי מיט ווייסע, דראָבנע בלימליך, אונ די פאַליע לעכצט אונ קושט עס אוים אַללע גליעדער...

מיין בעקאַנטער וואַסיל, א יונגער שטאַרקער פישער, רודערט אונ זינגט:

מיין הימעל, מיין הימעל — דיין פּנים;
די אויגען דיינע — די שטערען.
דער ריינסטער קלאַנג פון גן עדן
לאָזט אין דיין שטימע זיך הערען...

דו ביסט מיין ליעב׳, מיין נשמה.
צי וואָלט איך אָהן דיר דען געלעבט?
פון דיינע, די ליכטיגע שטראַהלען
איז זי, מיין נשמה געוועבט!

דו ביסט מיין ליעב און מיין ליידען!
פון האַרפע דער גאָלדענסטער קלאַנג!
פון די ליפען, פון דיינע דער כשוף —
דאָס איז מיין איינציג געזאַנג!

ער זינגט שוין נישט און דאָס ליעד ציטטערט מיר נאָך אין די אויערן... דאָס זעלבע איז מיט׳ן טייך, מיט׳ן וואלד... יעדעס בלאַט, יעדעס ראָדיל אויף׳ן וואַססער זינגט עס... דאָסזעלבע טרילערט פון וויימען די שטיללע, זיססע נאַכטיגאַל; מיט דעמזעלבען אָטהעמט יעדע בלום... אַלץ איז צוזאַמטענגעגאָססען אין איין פערלאַנגען, איין בענקעניש, איין נשמה...

דאָס שיפעל גלייכט זיך אוים מיט מיר, א נייע ליעדעל קלינגט; שאַמיסאָס בעקאַנט ליעד׳ל:

געדענקסט דו די נאַכט, ווען פערכשופט
מיר זעננען בייזאַממען געזעססען;
אויסער אין הימעל די שטערן
פון אללע, פון אַללע פערגעססען!

„די שטערן, די וועל׳ן ניש׳ דערצאָהלען!"
מיר האָבען זיך לאַנגער פערווײלט...
פאַלט פונקט פון הימעל אַ שטערן,
און האַט עס די וואָלען פערצאָהלט...

עס טאַנצען די לוסטיגע וואָלען,
גאַנץ האָט זיי אַ מעשה בעשערט!
זיי טאַנצען פאַר שמחה און קלאַטשען,
דער רודער האָט אונטערגעהאָרט!

דער רודער, דער פרומאק דער רודער,
עס סקריפעט פאר כעס, פאר פערדראס!
דער רודער, ער ליידט נישט קיין עולות,
אלץ זאגט ער אוים דעם מאטראז!

דער מאכט שוין דערפון זיך א ליעד'ל,
באלד ווערט דאס ליעדעל פערשפרייט!
געווען איז א מאל א געהיימנים,
היינט זינגען עס קינד שוין און קייט!

ער פערשווייגט... דיקער און הייסער ווערט די לופט, דיקער און דעמפינגער דאס בלוט ביי מיר אין די אדערן... איך בין ווי בערוישט, און אזוי דאכט זיך מיר איז אלץ ארום מיר...

באלד פלאצט דאך דער כשוף; אבגעשוואומען א ווילע שטיל, הייבט וואסיל אן א דריט ליעד, א פאלקס־ליעד, א פרעהליכס:

קוש מיך, מיין טהייערע, האלז מיך!
קוק נישט אויף מענשען גערייד!
די ליעבשאפט איז איבער'ן לעבען
ווי'ן גאלדענער שלייער פערשפרייט!

— „אח, לעבען מיינס, לעבען, איך שרעק מיך!
די מאמע, זי טהוט מיר אן לייד!
פאר וואס איך שפאציער אלץ בעזונדער,
די חבר'טעס פאר וואס איך מייד?"

אח, קוש מיך און האלז מיך, מיין ליעבע!
דער מאמען זאג: ד'האב זיי נישט האלד!
צושויבערט און מאוס זעננען אללע,
איך איינע — א מיידיל — א גאלד!

— „איך שרעק מיך, איך שרעק, מיין לעבען!
דער טאטע, דער טהוט מיר אן לייד;
פאר וואס איך בין ווילד ווי א סארנע,
בחורים פאר וואס איך מייד?"

האַלז מיך, אָה, לעבען מיינס, קוש מיך!
זאָג איהם: וויל קיינער געפאָלט!
פויערן־פאָלק זעננען זיי אַללע,
איך וויל אַ פישער — אַ העלד!

— „איך שרעק מיך, מיין לעבען, איך ציטטער!
די באָבע, זי טהוט מיר אָן לייד!
די זאָגט, איך ווער אַללע מאָל דיקקער;
עס פּלאַצט אויפ׳ן לייב מיר דאָס קלייד!

— אוי, ס׳איז ווי בוימעל אויף וואַססער!
שוין נישט צו בעהאַלטען געזונד!
נאָך אַ קוש גיב מיר מיין לעבען,
און זיי מיר אויף אייביג געזונד...

עס בלייבט ווייטער שטיל, און אַלץ בלייבט שטיל, דאָס האַרץ מיינס אויך...
— חאַ, חאַ, חאַ!

קלינגט פלוצים אויף אַ געלעכטער... ווער לאַכט? איך, צי אַלץ אַרום מיר? אַלץ לאַכט, דער שעלמישער טייך, די בליצענדיגע שטערענדליך... די אַלטע לבנה לאַכט... די בלומען אַרום מיר קיכערן: וואָס דען האָסט דו געמיינט?... אַזוי איז עס... חאַ, חאַ, חאַ...

די נאַכטיגאַל ענדערט אויך דען טאָן... ווי זי קנאַקט אַצונד... ווי פערשייט, ווי פרעך! —

מיך וועקט פלוצלינג ר׳ אברהמל׳ס קול.

— וואו זענט איהר, וואו? איך האָב מיר שוין די פיס צובראָכען אין זוכענדיג...

און אַז ער דערזעהט מיך —

— געענדיגט צום מזל... שוין טעלער געבראָכען...

ער פערבעט מיך צו דער סעודה.

דאָס אָרימע יונגעל.

(אַ מעשה, פערצאָהלט דורך אַ „מענש" פון אַ „קאָמיטעט").

— גיט מיר 8 גראָשען אויף אַ נאָצלעג 1).

„ניין"! אָנטפּער איך האַרט און גיי אַוועק.

ער לויפט מיר נאָך מיט אַ הינטישער בקשה אין די ברעננעדיגע אייגליך, ער קושט מיר דען אַרביל; עס העלפט נישט! „מיינע הכנסות טראָגען נישט אויף אַזוינע נדבות יעדען טאָג".

אָרימע לייט — טראַכט איך, צרוים-גייהענדיג פון דער „אָרימע קיך", וואו איך האָב מיך אַזוי האַרט בעגאַנגען מיט'ן בעטלערישען יונגעל — אָרימע לייט עססען זיך געשווינד צו.

דאָס ערשטע מאָל, אַז איך האָב דערזעהן דאָס אויסגעדאַרט-ברודיגע יונגע פנימעל, מיט די טיעף-איינגעפאַללענע, שוואַרץ-ברעננענדיג-טרויריגע נור קלוגע אייגעלעך, האָט עס מיך אָנגעחאַפּט ביי'ם האַרץ. איידער איך האָב זיין בקשה אויס-געהערט, האָט עס מיר שוין געגעבען אַ ב ר י ה און אַ צעהנעריל איז „אַרוים געפלויגען" פון מיין טאַש אין זיינע דאַר-האָנטיל אַריין.

איך געדענק גאַנץ גוט, אַז די האַנד מיינע האָט עס אַ ל י י ן געטהון. זי האָט נישט געפרעגט דאָס האַרץ, צו עס האָט רחמנות, נישט דען רואה-חשבון — דען מוח, צו ביי'ן אַ פענסיע פון 41 רובל 66 קאָפּ. אַ חודש, קאָן מען געבען 5 קאָפּ. צדקה.

זיין בקשה איז געוועזען אַיין עלעקטרישער פונק, ער האָט ערשיטטערט יעדעס אבר אין מיר, יעדעס קאָמעריל אין יעדען אבר און מיין רואה חשבון, דער כוח, האָט ערשט שפּעטער געקריגען אַ „ידיעה" פון דער נייער הוצאה; ערשט שפּעטער, ווען דאָס יונגעל איז שוין, אונטערשפרינגענדיג פאַר שמחה, אַרוים פון „טאַגיאַק" 2).

פעריאָגט אין אייגענע און אין פרעמדע געשעפטען, האָב איך באַלד אינ'ם יונגעל פערגעססען. נור אַ פנים, נישט אין גאַנצען. נישט וויססענדיג

---

1) אַ הויז פאַר אָרימע לייט צום איבער נאַכטיגען. 2) אַ קיך פאַר אָרימע לייט.

דערפון, האט דאך אין מיר ערגיץ געמוסט זיין אין „אסיפה" פון פראקטישע מחשבות. ווארען באלד דעם צווייטען אבענד, אז דאס יונגעל האט מיר ווייטער אבגעשטעלט, אז דאס אייגענע יונגעל, מיט'ן ציטערדיגע־אבגעריססענע קול האט מיך ווייטער געבעטען אויף א נאצלעג — זיינען מיר שוין ארויסגעשווימען פון ערגיץ אין מיר, גרייטע מחשבות: א 7—8 יאהריגע יונגעל דארף נישט בעטלען... נישט האלטען זיך אין קיך... דאס עססען אין קיך פאר'ן צוזאמענגעהמען די כלים, מאכט איהן נור פאר א לליידיג־גייער, פאר א בעטלער; אזוי ערנאך וועט פון איהם קיין מאל קיין לייט נישט זיין...

די האנד מיינע האט זיך ווייטער גערוקט אין קעשענע אריין, נור איך האב זי דארט דערטאפט און פערהאלטען. וואלט איך פרום געוועזען, וואלט איך אפשר אזוי געקלערט: צו די מצוה איז ווערט די 8 גראשען? צו וואלט איך נישט יוצא געוועזען אויף דעם ארט מיט מנחה־דאווענען? אדער מיט א היים ערין קרעכץ ביים דאווענען? נישט פרום, האב איך נור דעם יונגעלס טובה געהאט אין זיננען; מיט מיינע 8 גראשען וועלל איך איהם נאך ארעה טהון! איין אייביגען בעטלער פון איהם מאכען!

און דאך האב איך איהם דעמאלט געגעבען! די האנד האט זיך געריססען פון קעשענע ארויס און איך האב זי לאנגער נישט פערהאלטען; עפים האט מיר ארום הארץ ווי־געטהון, די אויגען זיינען מיר פייכט געווארען. ער איז ווייטער ארויס פון קיך מיט א שמחה, און איך האב געפיהלט, אז מיר איז גרינגער און לייכטער געווארען אויפ'ן הארץ, איך האב דערפיהלט א שמייכעל אויף מיין פנים.

דאס דריטטע מאל האט שוין לאנגער, א סך לאנגער געדויערט. איך האב שוין בערעכענט, אז מיין פענסיע ערלויבט מיר נישט אויס־צו־געבען 8 גראשען א טאג; עס איז טאקע א פערגעניגען צו זעהען דאס פערוויינטע, ניעשטיאלע יונגעל אונטער טאנצען פאר שמחה, צו זעהען ווי עס צינדען זיך די ליכטליך אין זיינע יונגע אויגען, צו וויססען אז פאר דיינע 8 גראשען וועט ער נישט נעכטיגען אין גאס, נור אין „נאצלעג", וואו עס וועט איהם ווארים זיין און וועט נאך אין דער פריה קריגען א גלאז טהיי מיט א זעממעל — דאס אלעס איז א פערגניגען, נור איך, ביי מיינע הכנסות, טאר מיר נישט ערלויבען אויף אזוינע „שמחות"! — קיינעם וועגם!

נאטירליך האב איך דאס אללעס דעם יונגעל נישט געזאגט! איך האבען בעססער געמוס'רט, ווי דען!

איך האב איהם געגעבען צו פארשטיין, אז מיט'ן בעטלען פיהרט ער זיך איבער... אז יעדער מענש, און פון איהם דארף אויך ארויס וואקסען א מענש, דארף, איז מחויב צו ארביימען.. ארביים איז א היילינע זאך! און — אז מען זוכט

אַרבייט, געפֿינט מען זי! און דערגלייבן געלעזענע גוטע זאַכען, וואָס האָבען דעם יונגעל נישט געקאָנט פֿערטרעטען דען „נאָצלעג", נישט דיענען אפֿילו פֿאַר אַ'געליגענעם שירעם געשיצט צו זיין איבער נאַכט פֿאַר'ן רעגען אָדער שניי...

ער איז אַלס געשטאַנען און געקוקט מיר דען אַרבעל... און אַלץ אויפֿגעהויבען די [illegible]ען צו מיינע צו זעהן, אויב עס ווייזט זיך נישט אין זיי אַ פֿונק רחמנות, אויב זיינע וואָרטער פֿאַללען נישט ווי אַרבעס אויף דער וואַנד! און איך האָב געפֿיהלט, אַז ער האָפֿט נישט אומזיסט, אַז מיינע קאַלטע מחשבות ווערען וואַרים, אַז זיינע הינטיש-בעטענדיגע אויגען האָבען אויף מיר אַ פּעולה, אַז איך מיט מיין גאַנצער באַטעריע פֿון חשבונות און מוסר ווע'ל מיך אין קורצען אונטער געבען... און איך האָב אַ ישוב געהאַט: איך וועל איהם געבען, נור אָנזאָגען איין מאָל פֿאַר אַללע מאָל, ער זאָלל שוין מעהר נישט בעטלען. אָנזאָגען האַרט און שאַרף, ער זאָלל געדענקען! איך האָב קלענער געלד פֿאַר פֿינף-קאָפּעקען-שטיק נישט געהאַט, איך האָב אַ מטבע אויסגעטוישט און געגעבען איהם אַכט גראָשען.

— נאָ! נור מעהר, האָרסט דו, זאָלסט ביי מיר נישט בעטלען!

פֿון וואַנען האָט זיך דער „ביי מיר" גענוממען? איך האָב'ען, דאַכט זיך, נישט אין זינען געהאַט; על כּל פּנים, האָב איך די צוויי וואָרטער נישט געוואָלט זאָגען; איך וואָלט זיי גערנוויללינג פֿאַר וועלכע קאָפּיקע צוריק איינגעשלונגען? עס איז מיר אַ ביסל קיהל געוואָרען אויף דער נשמה, עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך האָב איהר פֿון ערגיץ איין אָרט אַ לאַפּפּען אָב-געריססען, און דאָס אָרט איז נאַקיט געבליבען! נור דאָס איז דורך ווי אַ בליץ; מיין שטרענג פּנים, מיין שאַרף-מעטאַללען קול, מיין אויס-געשטרעקטע רעכטע האַנד און אַרויס געשטעלטער לינקר פֿוס, האָבען זייערס געטהון! איך האָב אַ שטאַרקע פּעולה געהאַט אויפֿ'ן יונגעל! שטייענדיג, ווי אויף ברענדיגע קאָהלען, ווילל ענדיג זיך אויס-רייסען פֿון קיך כּדי פֿריה צו קומען צו'ם „נאָצלעג", איז ער דאָך פֿון מיינע וואָרטער בלאַסס און בלאַססער געוואָרען, אַ טרער האָט אָנגעהויבען ציטטערן אין דער יונגער ברעם...

— נור נישט מעהר בעטלען, האָב איך מיין מוסר געענדיגט, האָרסט! דאָס לעצטע מאָל!

דאָס יונגעל האָט אָבגעאָטהעמט און ענטלאָפֿען!

היינט — היינט האָב איך איהם שוין טאַקי נ י ש ט געגעבען! מ י י ן וו א ָ ר ט וועלל איך נישט ברעכען; ביי מיר איז נישט דאָ קיין „בלי-נדר" „ובלי-מסקנא" — איך לייג פֿאַר מיינע וואָרטער קיין „ערוב" נישט, איך זאָלל קאָננען ווייטער אַריבער געהן, אַ וואָרט — איז טייער! מען דאַרף זיך האַלטען פֿעסט, אַ ניט וועט קיין מאָל אין קיין זאַך קיין „אָרדנונג" נישט זיין!

איך ב ע ר ע כ ע ן נאָך אַ מאָל, וואָס איך האָב געטהון אונגעזאָגט. און בין

זעהר צו פרידען פון זיך.

איך קאנן נישט יעדען טאג געבען 8 גראשען צדקה, און דאך איז נישט דאס געוועזען דער עיקר; דער עיקר האב איך זיין טובה געמיינט, טובת הכלל אויך! ווארען וואס איז ווערט צדקה אהן א סדר, און ווי קאן זיין א סדר אהן א פעסטער דעה?

מיט'ן יונגעל האב איך פראסט יודיש גערעדט, מיט מיר אליין רעד איך א ביסעל געלעהרטער; ארויסגעהענדיג פון קיך טראכט איך: „דער ערגסטער מיקרא אין דער חברה'ס גוף איז בעטלעריי. דער, וואס ארבייט נישט, האט נישט קיין רעכט אויפ'ן לעבען, א. ז. וו.".

קוים האב איך די טהיר פון „טאניאק" אונטער מיר פערמאכט, בין איך אריין מיט די פיס אין בלאטע, מיט'ן פנים אין וואנד און מיט „לייב און לעבען" אין דער פינסטערער נאכט!

עס איז א שרעקליכער ווינד, עס ציטערן די פלאממען אין די גאססען-לאמפען ווי פאר קעלט, און זייער ציטטערדיגע שיין שלאגט זיך טויזענד פאך אב אין די גאססע בלאטע-גריבליך אין גאסס, אז עס שווינדעלט פאר די אויגען.

עס פייפט מיט א יאמערליך קול, גלייך טויזענדער נשמות בעטען זיך „תקון", אדער טויזענד יונגלעך — צו 8 גראשען אויף נאצלעג.

פוי! ווייטער דאס יונגעל...

עס איז איין עברה א הונד ארויסצוטרייבען אין גאסס אריין!... און דאך ווערט דאס יונגעל נאכטיגען אין גאסס!... נור וואס זאלל איך טהון? ווייניג פאר מיר 3 מאל? זאלל צונד איין אנדערער געבען! עס איז גענוג פון מיין זייט, אז איך האב מיט'ן קראנקען האלז און הוסטענדיג אין אזא וועטטער דען טאניאק בעזוכט. איך בין טאקי א „קאמיטעט-מענש", נור קיינער האט פון מיר נישט פערלאנגט, איך זאלל אכטונג געבען, בפרט אין אזא וועטער, אהן א פעלץ... וואלט איך פרום געוועזען, וואלט עס פון מיין זייט אייגענגוץ געוועזען; איך וואלט געמיינט חאטש מיין טובה דערביי: איך וואלט געשווינד אהיים געלאפען, אריין געווארפען זיך אין בעט און איינגעשלאפען, די נשמה זאלל געשווינד ארויף פליהען אין הימעל אריין און פערשרייבען אויף איהר קאנטא א מצוה'לע... דאס מצוה'לע איז „קרעדיט", דער „דעביט" וועט זיין א פעטט שטיקל לויתן... איך—האב גייהענדיג אין „טאניאק" אריין קיין לויתן נישט אין זיננען געהאט... מיין גוט הארץ האט מיך געפיהרט...

מיך אליין לויבענדיג איז מיר עפּיס ווארימער געווארען אין דער געגענדען פון הארץ; דען יענער לויבט מיך, ווייל איך מיך געמוזט פערשאמען און אוועק

מאַכען מיט דער האַנד... מיך אַליין קאָנן איך האָרען אָהן בּושה... אונ איך וואָלט מיך אָפשר לאַנגער נאָך געלויבט, נאָך מעלות טובות אין זיך געפונגען, נור, ליידער, בּין איך מיט מיינע „האַלבּע־פּאַרעשוויס" — איין גאַנץ ווייסט, אַז די אַנדערע צוויי העלפטען האָב איך אויסגעריבען אויפ'ן וועג צו'ם טאַניאַק! — בּין איך מיט מיינע האַלבּע פּאַרעשוועס אריין אין אַ בּלאָטע...

„שליחי מצוה אינן ניזוקין" — נור דאָס איז, אַ פנים נור אַהין־צו־וועגס; צוריק צו וועגס, בשעת ווען דער ניי־בּעשאַפפענער מלאך יאָגט זיך שוין צוריק אין הימעל אריין, קאָנן מען אפילו האַלז־אונ־לייב ברעכען.

עס ווערט מיר נאַסס אין די פים אונ קאַלט אין אַללע אברים; איך פּיהל פּאָזיטיוו, אַז איך וועלל מיך פּערקיהלען, אַז איך האָב מיך שוין פּערקיהלט; אָט באלד וועלל איך מיך צוהוסטען, עס וועט מיך אָנהייבּען שטעכען אין דער ברוסט! עס פּאַלט אויף מיר אַ שרעק... ערשט נישט לאַנג 4 וואָכען אָבגעלעגען!

— מען טאָר נישט אַזוי! מאַכט אין מיר עפּים געגען מיר אַליין אַ מרידה, ניין! דיך מאָגסט דו מקריב זיין! נור דיין ווייב אונ קינד? ווי האָסט דו אַ רעכט זייער שטיק איינצושטעלען?

ווען דער זאַץ זאָלל זיין אַ געשריבענער, איך זאָלל דען פרעמדענס זאַץ לעזער זיין אונ האַלטען דערביי אַ בּליי־שטיפט אין דער האַנד, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס מיט'ן צו טהון... נור דער זאַץ איז מיין אייגענער געוועזען...

אונ איך פּיהל מיך פּאָרט פּערקיהלט אונ אַ היים איז נאָך וויט, אונ די קאַמאשען זיינען פולל מיט וואַססער, קאַלט אונ שווער... געגען־איבער לייכטען העלל עטליכע פענסטער פון אַ קאָנדיטאָריי... די אָרגסטע אין גאַנץ וואַרשוי, שאָנדליכער טהיי, נור ביי'ן „איין ברירה"!...

איך שפּרינג אַריבּער די גאַס אונ פאַל אַריין אין אַ וואַרימען געפעל.

איך האָב בּעשטעלט אַ גלאָז טהיי אונ געחאַפּט אַ „פלוג בּלאַט".

דער ערשטער איליוסטרירטער וויץ, וואָס פאַלט מיר אין די אויגען אַריין, זעהט מיר אויס אַלס אַ המשך פון דרויסען. דער וויץ הייסט: „ווער אין וואָס האָט איבערפלוס?" אויפ'ן בּילד איז אַ וועטער ווי איצט אין גאַסס. צוויי פּערזאָנען קוממען זיך אַ געגען אויפ'ן טראָטואַר: פון איין זייט אַ דיקע פרוי אין די מיטעלע יאָהרען, „איין אָנגעגעססענע", אין אַ זיידען קלייד, אַ סאַמיטענעם מאַנטעל אונ אַ ווייסען פעדער־הוט. זי איז, אַ פנים, ביי'ם גוטען וועטער אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירען אָדער מיט אַ וויזיט, אונ דאָס אומוועטער האָט די אומגעריכטע געטראָפען; דאָס פּנים איהרס איז איבערגעשראָקען: זי שרעקט זיך פאַר רעגען אונ קעלט פאַר זיך, אָפשר נור פאַר'ן מאַנטעל: זי אײַלט, עס קומט איהר עטליכע טראָפּען

שוויים אויפ'ן ווייסען שטערן אַרויף; זי איילט, נור איהרע טריט זיינען דאָך נישט זיכער; זי האָט ביידע האַנד פערנוממען. אין דער לינקער האַנד, דורכגענוממען דורך דער מופע, האַלט זי די זיידענע שלעפּ, שוין גוט מיט בלאָטע פערברעמט, און אין דער רעכטער האַנד — אַ קליינען זיידענעם שירם, וואָס פערדעקט איהר קוים העז פערדערהוט איבער'ן קאָפּף! — דער דאַמע פעהלט נור אַ שטיק שירם! פאַר דאָס האָט זי איבערפלוסס — אין אַללעם אַנדערען עס איז אַ פּנים אָהן-זאָרג, פון אַ זיבענ-טער-זאַטט, פון אַלדים גוטס!

נעגען איבער דער דאַמע קומט אָן אַ יונג מיידעל — הויט און ביין! זי האָט אָפשר לאַנגע און שאָנע האָהר, נור זי האָט געוויסס ווייניג צייט צו זיי: זיי זיינען צערפלאָססען, צושויבערט, און דער ווינד יאָגט זיך אַרום מיט גאַנצע פענקעס האָהר און קלאַפּט זי מיט זיי אויף די דאַרע פּלייצים. זי טראָגט אַ שטאַרק-געלאַטעט דין קליידעל, און דער ווינד האָט זיך צו'ן איהר צו געציעפּעט און זוכט נור אַ שפּאַרע זיך אַריין צו-גנבינען, זיך צו ציהען צום דאַרען לייב. אויף די פיס האָט זי אַ פּאָר הויכע שיך — פון בלאָטע! זי געהט אויך נישט זיכער אויפ'ן ווינד, ערשטענס איז איהר דער ווינד גלייך אין פּנים אַריין, צווייטענס האָט זי אויך ביידע האָנד פער-נוממען: אין דער לינקער האַנד טראָגט זי אַ פּאָר גרויסע מאָננישע, געוויסס דעם פאָטער'ס, שטיוועל, צו פערריכטען... די אויפגעשפּאַלטענע פּאָדעשווים לאָזען מיך זי נישט חושד, אַז זי טראָגט זיי אין אַ שענק פאַר אַ פּלאַש בראַנפען צו פערזעצען... געווים איז דער פאָטער אַהיים געקוממען מיעד פון דער אַרבייט, די מוטטער קאָכט וועש, איז זי, די עלטסטע טאָכטער, האָט מען אַרוים געשיקט פער ריכטען די שטיוועל; אויף אין דער פריה מוזען זיי זיין פערטיג. זי איילט, זי ווייסט, אַז, אויב דער שוסטער וועט אויף מאָרגען נישט פערטיג האָבען די שטיוועל, וועט אַ גאַנצע טאָג קיין פייער אויפ'ן קוימען נישט זיין... זי סאַפּעט — די גרויסע שטיוועל זיינען צו אַ שווערע לאַסט פאַר'ן קליינען קינד, נור נאָך שווערער איז די משא אין דער לינקער האַנד — זי טראָגט — איין אונגעהייערן וועגס שירעם איבער זיך! און זי טראָגט איהן מיט שטאָלץ, דער פאָטער האָט איהר דען שירעם געטרויט!

דעם קינד פעהלט אַ סך זאַכען: ווינטער — וואַרים-קייט, זוממער און ווינטער-קליידונג, אַ גאַנצן יאָהר — עססען צו דער זאַטט... פאַר דאָס האָט זי איבער-פלוס אין שירם!

איך בין זיכער, אַז אין דער רגע איז איהר די רייכע דאַמע מיט'ן שירם מקנא!

דאָס קליינע דאַרע מיידעלע מיט די שעלמיש לאַבענדיגע אויגען, חאָטש זי קערט זיך יעדע מינוט שיעור נישט איבער פון ווינד — שמייכעלט מיר אַקעגען פון בלאָט אַראָב:

„נו? זעהסט! מיר האָבען אויך אַמאָל נחת!“
„אָט, לאָך איך אויס יענער דאַמע!“

נור, בעצאָהלענדיג פאַר דען נישט־דערטרונקענען טהיי, דערמאָן איך מיך ווייטער אָן מיין בעטלערישען יונגעל.

ער האָט נישט קיין שירעס, אויף איהן וואַרט נישט קיין היים, לאָז זיין מיט טרוקענע קאַרטאָפעל, אָהן פוטטער! אויף איהם וואַרט נישט קיין פיצעל בעט, אַטאַטען אָדער אַמאַמען צו פיסענס... אונ אפילו די אונגליקליכע דאַמע וואָלט איהן נישט געהאַט מיט וואָס מקנא צו זיין!

ווי אַזוי האָט ער זיך מיר דערמאָנט? אהא! איך געדענק: עס איז מיר דורכגעפלויגען אַמחשבה, אַז פאַר דען צעהנעריל, וואָס איך האָב בעצאָהלט פאַר דעם כמעט נישט פערזוכטען טהיי, וואָלט דאָס אָרימע יונגעל געהאַט: פאַר אַצווייער אַהאַלבע פּאָרציאָן זופע אָדער אַשטיקל ברויט אונ — איין אָרט, וואו צו נאַכטיגען...

פאַר וואָס האָב איך טהיי בעשטעלט? אין דער היים קאָכט, וואַרטענדיג אויף מיר, דער סאַמאָוואַר, עס זיצט עמיצער מיט אַגרייטען שמייכעל אויפ'ן פנים, אויפ'ן טיש ליגט אָנגעגרייט עפּיס צו פערבייסען, איך האָב מיך געשאַמט נישט צו בעשטעללען קיין טהיי!

„נו, מיין בושה איז אויך עפּיס ווערטה!“ טרייסט איך מיך.

אין גאַסס האָט אויף מיר געוואַרט נאָך אַשטאַרקערער ווינד.

ער רייסט די דאַכער מיט אַכעס, גלייך ער וואָלט אַנטיסעמיט אונ זיי יודען געוועזען; נור די דאַכער זיינען אייזען אונ ביי זיך אין דער היים. ער לאָזט זיך אַראָב מיט רציחה צו די לאָמטערן אין גאַסס, זיי האַלטען זיך דאָך גלייך אונ לייכטען ווייטער, ווי העלדען־געלעהרטע אין דער אינקוויזיציע צייט! ער לאָזט זיך אַראָב נאָך טיעפער אונ רייסט דען ברוק פון גאַסס, נור די שטיינער זיצען טיעף איינגעגראָבען אונ די ערד לאָזט איהרע שכנים נישט אַזוי לייכט אַרויס; ער הייבט זיך צוריק אויף מיט אַכעס, אַרויף, אַרויף אין דער הייך, נור די הימלען זיינען ווייט אונ די שטערען קוקען אַראָב גלייכגילטיג אָדער מיט חוזק...

די מענשען אין גאַס בייגען זיך, נייגען זיך, ציהען זיך צוזאַממען, ווייניג אָרט צו פערנעהמען, דרייהען זיך אַללע מאָל איבער דען אָטהעם צו חאַפּען אונ גייהען דאָך ווייטער זייער זיכערן וועג...

— נור דאָס אָרימע שוואַכע יונגעל — קריג איך מורא — ווי וועט עס מיט איהם דערגייהן?!

מיין גאַנצע פֿילאָזאָפֿיע האָט מיך פֿערלאָזט און מיין גאַנץ רחמנות האָט זיך דערוועקט...

ווען דאָס איז מיין קינד? ווען איך זאָלל קלערען, אַז דער ווינד קערט איבער מיין אייגען פֿלייש און בלוט? ווען מיין קינד דאַרף אין אַזא ווינד נאַכטיגען אין גאַסס... אָדער, ווען אפילו ער האָט שוין שפּעטער אויסגעבעטעלט אַכט גראָשען, געהן אין אַזא שטורם קיין פּראַגע, איבער דער ווייכסעל, איבער דער בריק!...

צו וויל ער איז נישט מיין איז ער דעריבער אָרגער? צו וויל די, וואָס ער איז זייער, ליגען ערגיץ אין אַ קבר אונטער אַ מצבה, פֿיהלט ער וויינינגער דען ווינד, ציטערט ער וויינינגער פֿאַר קעלט?

איך פֿערליער דען חשק אַהיים צו גייהן; מיר דאַכט, אַז איך האָב קיין רעכט, נישט צו דער וואַרימער שטוב, נישט צום קאָכענדיגען סאַמאָוואַר, נישט צו׳ם וואַרימען בעט און בפרט — צו׳ם שמייכעל פֿון די, וואָס וואַרטען אויף מיר אין דער היים. מיר דאַכט, אַז אויף מיין שטערין מוז שטיין אויפֿגעשריבען איין אֶהנליך וואָרט ווי „רוצח, קין"... מיר דאַכט, אַז איך דאַרף מיך קיינעם אין די אויגען אַריין נישט ווייזען.

און עס פֿאַלט מיר ווייטער איין צו קלערען וועגען פֿרומקייט.

— אַ מיין וואָלט איך צו אַלדע שוואַרצע יאָהר (שעלט איך מיך) פֿרום געוועזען! וואָס וואָלט מיר געשאַדט איך זאָלל זיכער זיין, אַז דער, וואָס וואָהנט הָאֶכער איבער אַללע שטערן, איבער אַללע הימלען קוקט קיין רגע נישט אַוועק פֿון אונזער וועלט... אַז ער וועט קיין רגע אינ׳ם יונגעל נישט פֿערגעסען?...

פֿאַר וואָס זאָלל ער ליגען מיר אויפֿ׳ן האַרץ, איך וואָלט איהן בעססער פֿראַנק און פֿריי אויפֿ׳ן האַרץ פֿון דער גאַנצער וועלט געוואָרפֿען; עס וואָלט מיר קיין רגע פֿאַר די אויגען נישט געשטאַנען, איך זאָלל איהן זיכער וויסען אונטערן גרויסען קאָססמאָס — אויג, וואָס, ווען עס זאָלל זיך, חלילה, אַ רגע צו־מאַכען, וואָלט גאַנצע וועלטען דער טייוועל גענומען, אָבער, כל זמן עס איז אָפֿפֿען, וועט דאָס קליינסטע וואָרמיל אָהן חשבון, אָהן משפט, אָהן יושר נישט פֿערלאָרען ווערען...

צונד, מוז איך מיט׳ן קראַנקען האַלז, מיט נאַססע פֿיס, ביין אַזא וועטער צוריק גייהן אין טאַניאַק אַריין זוכען דען פֿרעמדען יתום... עס איז אַ חרפה און אַ בושה!...

וואָס די „חרפה" און די „בושה" איז געוועזען, מיט וואָס און פֿאַר וועמען איך האָב מיך געשאָמט, ווייס איך נישט עד היום. און דאָך דער חרפה און דער בושה צו ליעב, בין איך געגאַנגען צו׳ם טאַניאַק נישט אין גלייכען וועג, איך האָב אַרום געקאָליוועט עטליכע גאַסען, ענדליך געקומען.

די ערשטע שטוב, די שפּייז־זאַל, איז לעער. דאָס „גיהנם" פון אַ גאַנצען טאָג הייבט זיך אָן אָבקיהלען און די פּאַרע הייבט זיך העכער און העכער פון איבער׳ער נאַססער פּאָדלאָגע און בילדעט אַ נייען „הימעל", אַ נייע „אויסשפּרייטונג" צווישען די אונטערשטע וואַסערן פון די אָרימע לייטס פּיס, און די אייבערשטע — פון דער געטראָפּטער פּאַרע. אָרטער־ווייז רעגנענען די טראָפּפען אַראָב, דורכ׳ן אָפּפּענעם פענסטרעל אין קיך אַריין, זעה איך די פערשלאָפענע קאָכין מיט׳ן פערדוקטען שייטעל שטעהן אָנגעשפּאַרט מיט דער לינקער האַנד אויפ׳ן גרויסען קאָסטעל, פיהרענדיג מיט דער רעכטער האַנד גאַנץ פויל דען גרויסען קאָך־לאָפפעל צו די ליפּען. די צווייטע, די „אונטער־קאָכין" בראָקט לאָקשען אויף מאָרגען, אויך פערשלאָפען. דער „ממונה" ציילט די קוויטליך אויף מיטאָגען אויפ׳ן קאָמיטעטס חשבון... מעהר איז קיינער נישט דאָ. איך וואַרף איין אויג אונטער די טישען, עס איז פון יונגעל קיין זכר נישט דאָ!

איך בין צו שפּעט געקוממען!

— האָטש גוט, טראַכט איך אַרויס גייהענדיג פון זיך, וואָס קיינער האָט מיך נישט בעמערקט...

ראַפּטוס דערמאָנן איך מיך, אַז איך בלאָנדזע שוין עטליכע שטונדען אין גאַסס.

— וואָס איז פאַר אַ טייוועל מיט מיר, ווער איך בייז, און הייב אָן צו שפּרייזען אַ היים.

איך בין צופרידען, וואָס אַללע שלאָפען שוין, איך וואַרף אַראָב די קאַמאַשען אין פערערהויז, גנבע מיך אין שטוב און אין בעט אַריין — נור איך האָב אַ שלעכטע נאַכט געהאַט.

מיעד, פערקיהלט און דורכגענעצט האָט לאַנג געדויערט איידער איך האָב מיך אויסגעהוסט און דערוואַרימט, צווישען די ביינער האָט מיר אַרום געבלאָנדזעט אַ מין שוידער... רעכט איינגעשלאָפען בין איך גאַנץ שפּעט און דאַן ערשט האָבען מיך שלעכטע חלומות געמוטשעט.

איך האָב מיך אויפגעחאַפּט באַדענדיג אין קאַלטען שוויים און בין אַרויס געשפּרונגען פון בעט גלייך צו׳ם פענסטער צו.

איך קוק אַרויס — דער היממעל איז אויסגעשטערנט... די שטערען זעהען אויס ווי ברילליאַנטען אין אַיין אַייזערנעם היממעל געפאַסט... זיי בלאָנזען אַזוי שטאָלץ, אַזוי רוהיג און אַזוי הויך!

הינטען רייסט דער ווינד; עס ציטערט דאָס גאַנצע הויז.

איך בין צוריק אין בעט אַריין, געשלאָפען בין איך שוין נישט מעהר, נור גע־

דרימעלט, איך האָב שוין נור האַלבע חלומות געזעהען, און אַלס מיט'ן יונגעל אין דער מיט...

וואָס אַ מאָל האָב איך איהן געזעהן אויף איין אַנדער אָרט. דאָ שלעפט ער זיך ערגיץ אין גאַסס, דאָ זיצט ער איינגעהויקערט אויף עטליכע טראָפּליך אונטער אַ דאָכיל פון אַ געוועלב, אַ מאָל שפּיעלען גאָר מיט איהם טייוולאָנים אין באַל... ער פליהט אין דער לופט פון איין האַנד אין דער צווייטער אַריין... שפּעטער טרעף איך איהן שוין געפּרווירען פערשטאַרט אין ערגיץ אַ מיסט-קאַסטען...

איך האָב קוים דען מאָרגען דערלעבט און גלייך געלאָפען אין טאַניאַק אַריין.

ער איז דא!

איך זאָלל מיך נישט געוועזען שאַמען, וואָלט איך איהם די בלאַטע פון פנים מיט דאַנקבאַרע טרערען אָבגעוואַשען; איך זאָלל נישט מורא האָבען פאַר'ן ווייב, וואָלט איך איהן אַלס אייגען קינד אַ היים געפיהרט...

ער איז דא, איך בין נישט זיין רוצח!

— נאַ!

און איך האָב איהן אַ צאָהנעריל דערלאַנגט.

ער נעמט עס פערוואונדערט; ער ווייסט גאָר נישט, וואָס פאַר אַ טובה ער האָט מיר געטהון...

לעבען זאָל ער!

און דען צווייטען טאָג, אַז ער האָט ווייטער ביי מיר געבעטעלט אויף אַ נאַצלעג, האָב איך איהם נישט געגעבען, אָבער שוין קיין וואָרט מוסר נישט געזאָגט. נאָך מעהר — איך בין אַוועק געגאַנגען פערשאַמט, נישט צופריעדען פון זיך אַליין.

געבען קאָנן איך באמת נישט, נור דאָס האַרץ טהוט דאָך וויי: פאַר וואָס קאָנן איך נישט?

נישט אומזיסט פלעגט מיין זיידע, עליו השלום, זאָגען:

„ווער עס איז ניט פרום לעבט מיט האַרץ-ווייטיג און שטאַרבט אָהן טרייסט".

לעצטע שריפטען

— פון —

מענדעלי מוכר ספרים.

(ש. י. אבראמאוויץ)

דיא לעצטע שריפטען איז א זאמלונג פון פערשיעדענע זשורנאלען אונד צייטונגען וואו דער פאטער פון דער אידישער ליטעראטור ש. י. אבראמאוויץ האט אין דער לעצטער צייט געשריבען.

יעדע פון די שריפטען איז א מייסטערהאפטע קריטיק איבער דעם אידישען לעבען אונדווירקען אין רוסלאנד, אונד אין דער זעלבער צייט איז עס פול מיט הומאר, וויטץ אונד שארפזינן אונד זעהר אינטערעסאנט אונד שפאנענד צו לעזען.

אין איינע פון דיא שריפטען ווערט געשילדערט מיט דער קראפט פון מענדעלי'ס פעדער די לעצטע אידישע צרות אונד פאגראמען אין רוסלאנד, אונד דיעזע שילדערונג אליין איבערשטייגט אללעם וואס ער האט פארהער געשריבען, אפילו פון זיינע צוויי בעריהמטע ווערק ווי דיא „קליאטשע" אינד „פישקע דער קרומער" עס איז א קונסט ווערק אונד עס איז ווערטה צו לעזען אונד שטודירען.

פרייז 35 סענט (פארטא פרייא)

צו בעקומען ביי אלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער

THE HEBREW PUBLISHING COMPANY,
83-85-87 Canal Street, New York.

300 פיידזשעס

וועלט בערידהמטע
אפעראס

300 פיידזשעס

„מאצארט"
„בעטהאווען"
„וואגנער"
„וערדי"
„מייערבעער"
„האלעווי"
„גונא"
„גאלדמארק"
„ראסיני"
„בעליני"
„ראניצעטי"
„פוטשיני"
„מאסקאני"
„לעאָנקאָוואלא"
„מאסענע"
„שטראוס"
„ביזע"
„דאן זשואן"
„פידעליא"
„מאנהייזער"
„לאהענגריך"
„פארסיפאל"

בעשריעבען און ערקלעהרט אין פליין אידיש
— פון —
וויללויאם עדלין.

דעם אינהאַלט פון דעם דראַמאַטישען סוזשעט און דער כאַראַקטער פון דער מוזיק פון דיא בעסטע 25 איטאַליענישע, פראַנצויזישע און דייטשע אָפּעראַס. סיי דער וואָס געהט אין אָפּערא און סיי דער וואָס האָט ליעב לעזען וועגען דיא פראַכטפאָלע סוזשעטען פון דיא גרעסטע אָפּעראס קען אין דיעזען בוך געפינען פיעלעס וואָס פערשאַפט דעם העכסטען עסטהעטישען פערגניגען.

קויפט דעם בוך איבער דיא שעהנסטע קונסט.

און זעהט וואָס פאַר אַ וועלט פון נענוס עס איז דאָ פאַר אַלע מענשען פון אַלע קלאַסען. דער בוך דאַרף זיך געפינען ביי יע־דען וואָס האָט ליעב צו לעזען די בעסטע ראָמאַנען, דראַמאַס און פאָעזיע.

„טריסטאן און איזאלדע"
„אאידא"
„ריגאלעטא"
„טרובאדור"
„טראוויאטא"
„הוגענאטען"
„פראפעט"
„דיא יודין"
„פאוסט"
„מלכה שבא"
„בארבער פון סעוויל"
„פיורימאני"
„לוציא"
„לא באהעם"
„מאדעם באטערפליי"
„קאוואלעריא"
„פאליאטשי"
„גאוואָרעזי"
„פאלאפע"
„קארמען"

פרייז 35 סענט בראָשירט און 50 סענט געבונדען

Hebrew Publishing Co.,

85 Canal Street, New York, City.